

Projekt ma na celu zbadanie roli prawa i sądownictwa w Holocauście. Holocaust, czyli Zagłada europejskich Żydów, przeprowadzony został w większości na okupowanych przez III Rzeszę ziemiach polskich. Jego centralnym elementem była akcja „Reinhardt”, obejmująca dwa miliony Żydów zamieszkujących Generalne Gubernatorstwo (GG). Powszechnie znana jest rola SS w Holocauście, natomiast pytania o stosunek prawa sądowego i sądów do Holocaustu nikt dotychczas nie stawiał. Źródła proveniencji prawnej rzadko były wykorzystywane przez historyków Zagłady, a nawet gdy to następowało, to ograniczali się oni do faktografii, zaniedbując analizę prawną. U podstaw projektu legło dostrzeżenie tego braku. Nowatorstwo projektu polega na sięgnięciu do nowego zasobu źródłowego – aktów normatywnych oraz orzecznictwa sądowego – oraz jego wykorzystaniu w badaniach nad Holocaustem.

Realizacja projektu pozwoli na ustalenie i opisanie udziału sądownictwa w Holocauście. Badania wstępne wykazały bowiem, że udział ten był zróżnicowany w zależności od rodzaju sądownictwa w GG (niemieckie, polskie-niemieckie) oraz stosowanego prawa sądowego (karne, cywilne). Badania będą mieć wieloaspektowy charakter, choć ich zasadniczą płaszczyzną będą akty prawne oraz akty stosowania prawa. Na ich podstawie będzie można prześledzić cztery fazy polityki antyżydowskiej (eksploatacja, dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja) oraz zbadać ich uwarunkowania. Główną płaszczyzną badań będą akty prawne oraz orzecznictwo sądowe (represja sądowa), ale walor pomocniczy będzie mieć także tok represji pozasądowej. Przebadać trzeba wyroki niemieckich sądów specjalnych oparte na ustawodawstwie antyżydowskim w Generalnym Gubernatorstwie (np. w sprawach o nienoszenie opaski z gwiazdą Dawida oraz o przymusie pracy). Szczególne miejsce w badaniach zajmie wydane przez generalnego gubernatora Hansa Franka 15 października 1941 r. trzecie rozporządzenie o ograniczeniach pobytu, w którym spenalizowano pod karą śmierci nieuprawnione opuszczenie getta przez Żyda oraz świadome udzielenie schronienia Żydowi znajdującemu się poza gettem. Akt ten stanowił przykład represji sądowej wobec Żydów i osób udzielających im pomocy. Na jego tle nasuwa się szereg pytań o praktykę sądową – np. w jakich sytuacjach niemieckie sądy specjalne w GG uznawały udzielenie schronienia za świadome oraz jak w czasie zmieniała się linia orzecznicza, ustalona w oparciu o tezy wynikające z wyroków. Wyniki badań umożliwią udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy orzecznictwo to można oceniać jako bezpośredni udział w Holocauście. Okupacyjne władze niemieckie w przypadku tego aktu prawnego niezależnie od represji sądowej zdecydowały się także na wprowadzenie represji pozasądowej, realizowanej przez formacje policyjne, która z czasem zaczęła dominować. W obszarze tym należy zbadać, z jakich powodów niektórzy Żydzi i ich pomocnicy trafiali przed sądy specjalne, zaś w innych przypadkach byli rozstrzeliwani bez wyroku sądowego. Zbadania wymaga także psychologiczny aspekt działalności sądowej – jak do problematyki tej odnosili się wydający wyroki śmierci sędziowie, jakie było także ich znaczenie dla realizujących represję pozasądową policjantów i żandarmów.

Zbadania wymaga także stosunek sądów polskich (nieniemieckich) w GG do Żydów. Wydaje się, że w ramach swojej działalności orzeczniczej nie brały one bezpośredniego udziału w Holocauście. Należy zbadać ich orzecznictwo, w tym ustalić kryteria, które decydowały o właściwości sądowej w sprawach dotyczących Żydów. Należy odpowiedzieć na pytanie, czy do dyskryminacji Żydów wykorzystywane było także klasyczne (przedwojenne) prawo karne i jaka w tym kontekście była rola sądów polskich (nieniemieckich). Umożliwi to opracowanie zarzutów najczęściej stawianych Żydom i wymierzonych kar. Szczegółowych badań wymagają także możliwość efektywnej obrony procesowej (np. korzystanie z adwokatów, odwołania od wyroków) oraz stosunek sądów i świadków do żydowskich podsądnych (np. antysemityczne uprzedzenia w uzasadnieniach).

Realizacja projektu przyczyni się do powstania nowego nurtu w badaniach nad Holocaustem oraz do ustalenia dotychczas nieznanej roli sądownictwa w eksterminacji Żydów.